

vidéki és más szálaít is figyelembe kell vennünk, olyanokat is, amelyeket a régészet segítségével még nem sikerült megbízhatóan igazolni.

POLGÁR SZABOLCS
Szegedi Tudományegyetem
Középkori Egyetememes Történeti Tanszék

Román Ilona: A kétnyelvűség és a kognitív képességek fejlődésének összefüggései romániai magyar tanulóknál

Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy, 2022. 231 l.

Számos tudományos kutatás vizsgálta az aktív kétnyelvű beszélők lehetséges kognitív előnyeít, azonban az eredmények nem egyértelműek, így szükség van további kutatásokra. Ehhez járul hozzá Román Ilona *A kétnyelvűség és a kognitív képességek fejlődésének összefüggései romániai magyar tanulóknál* című könyve, melynek alapja a 2020-ban megvédett doktori értekezésé. A *Szabó T. Attila Nyelvi Intézet Kiadványok* c. sorozatban megjelent kötet anyagát Benő Attila és Szilágyi N. Sándor lektorálta.

A szerző az előszóban több olyan gondolatot is megfogalmaz, amelyek a kutatása alapjául szolgáltak: „melyik az a szint, vagy mi az, amitől valaki kétnyelvű, vagy még nem az; ha vannak, mik az előnyei (vagy hátrányai) a kétnyelvűségnek; mik lehetnek egy magas szintű nyelvi kompetencia kialakulásának a feltételei; a környezet közrejátszik-e a nyelvtanulásban, és ha igen, milyen mértékben és milyen formában” (13–14). A fenti kérdések megválaszolása mellett a kutatás céljai közé tartozott az is, hogy az eredményei feltárják a kétnyelvűség és a gyermek kognitív fejlődése közötti lehetséges összefüggést. Elsősorban nem az a kérdés foglalkoztatja a szerzőt, hogy jobb-e a kétnyelvűek teljesítménye az egynyelvűekhez képest, hanem az, hogy van-e különbség a különböző szintű nyelvi kompetenciával rendelkező gyermekek kognitív fejlődésében, figyelembe véve a romániai kulturális és nyelvi kisebbség kontextusát. A szerző azt is fontosnak tartja megvizsgálni, hogy mely tényezők kedveznek, melyek semle-

gesek és melyek hátrányosak a kétnyelvi kompetencia kialakulásában a romániai magyar gyerekek körében.

A könyv második fejezetében a szerző részletesen körbejárja a kétnyelvűség terminológiáját a következő szempontok szerint: a nyelvi kompetencia, a két nyelv szociális helyzete, a szemantikai aspektus és a nyelvsajátítás forrása, a nyelvsajátítás ideje, a nyelvek elsajátításának kontextusa, az életkori tényező, de figyelembe vesz más tipológiai megközelítéseket is, mint például a bikulturális bilingvizmus, a szemilingvizmus, az elit és a népi kétnyelvűség, valamint a természetes és ellenőrzött kétnyelvűség. Bár elméletben nem okoz nehézséget meghatározni a kétnyelvűség típusait a különböző szempontok szerint, a valóságban nem minden esetben egyértelműek ezek a határok, ahogyan a szerző is hangsúlyozza. Ezt követően a kétnyelvűség és a kétnyelvű személyek definiálását tárgyalja. A szakirodalomban nagyon különböző meghatározásokkal találkozunk: míg egyes nyelvészek azokat tekintik kétnyelvűeknek, akik anyanyelvi szinten tudják mindkét nyelvet, mások szerint azok is kétnyelvűek, akik a második nyelven csak az alapvető és egyszerű megnyilatkozásokra képesek. Román Ilona hangsúlyozza, hogy a kétnyelvűség komplex jelenség, és kétnyelvűség tulajdonképpen annyiféle van, ahány kétnyelvű beszélő. Kiemeli, hogy „fontos a kétnyelvűeket a különféle képességek és kontextusok vonatkozásában vizsgálni, így magától értetődő a kétnyelvűség különféle szintjeiről beszélni – esetünkben alacsonyabb vagy magasabb kétnyelvi kompetenciáról egy inkább anyanyelvi vagy esetleg másodnyelvi dominancia mellett –, mintsem csupán a szigorúan vett kiegyensúlyozott vagy domináns kétnyelvűségről” (33).

A harmadik fejezetben a kutatás tudománytörténeti és elméleti háttere kerül részletes bemutatásra. Itt a szerző a következő témákat ismerteti: a gyermek kognitív fejlődésének pszichológiája és kognitív képességei; a kétnyelvűséggel kapcsolatos pszicholingvisztikai és kognitív elméleti irányzatok; a kétnyelvűség-kutatás történeti áttekintése; a kétnyelvűség pszicholingvisztikáját érintő magyar vonatkozású szakirodalom eredményei; a kétnyelvűség és a kognitív fejlődés viszonyát vizsgáló kutatások kritikai értelmezése. A Román Ilona által áttekintett kutatási eredmények vagy nem mutatják ki a kétnyelvűség hatását a fejlődésre, vagy pozitív hatást mutatnak. Összességében az figyelhető meg, hogy ha a beszélő megközelítőleg nem egyformán magas kompetenciával rendelkezik mindkét nyelvből, akkor a végrehajtó funkció jellemzően nem tűnik fejlettebbnek az egynyelvűekhez képest. Azonban – ahogy a szerző is kiemeli – fontos megjegyezni, hogy az említett kutatások módszertanilag korlátozottak, elsősorban azért, mert nem lehet széleskörű érvényességgel tekinteni rá-

jük. Az eddigi kutatások nagy része a kétnyelvűek azon csoportjára irányult, akik egyformán magas szintű kompetenciával rendelkeznek mindkét nyelv terén, és kevés kutatás vizsgálta a szekvenciális vagy a domináns kétnyelvűeket. Jelen empirikus jellegű kutatás ennek a hiánynak a kiküszöböléséhez járul hozzá.

A negyedik fejezet a kutatás módszertanát tárgyalja. A vizsgálat központi témája, hogy a nyelvi és kulturális kisebbségben élő erdélyi magyar anyanyelvű gyermekek milyen kognitív képességekkel rendelkeznek a magyar és román nyelvi kompetenciával való összefüggésben. A szerző a következő kérdéseket fogalmazza meg: „1. Milyen kapcsolat van a magyar anyanyelvű gyermekek (két)nyelvi kompetenciája és kognitív képessége között? 2. Van-e különbség a különböző kétnyelvi kompetenciával rendelkező magyar anyanyelvű gyermekek végrehajtó funkciója között, és ha igen, az miben nyilvánul meg?” (98. old.). A kutatás célja egyrészt az, hogy bővítse az ismereteket a heterogén nyelvi és kulturális környezetben élő gyermekek előnyeivel vagy hátrányaival kapcsolatban, másrészt pedig egy kétnyelvűségi modell kidolgozása vagy felvázolása, amely megteremt a lehetőséget arra, hogy a különböző szintű nyelvi kompetenciával rendelkező gyermekeket egy feltételezhető kétnyelvűségi spektrumon el lehessen helyezni, illetve össze lehessen hasonlítani. A kutatás adatközlője 97 negyedik osztályos gyermek Románia három különböző nyelvi környezettel rendelkező városából: 25 Kolozsváron élő román anyanyelvű, 28 Székelyudvarhelyen élő magyar anyanyelvű, 22 Kolozsváron élő magyar anyanyelvű és 22 Brassóban élő magyar anyanyelvű. A szerző a kognitív képességek fejlettségét papíron összeállított kísérleti feladatok alapján vizsgálta, s ennek során hét különböző tesztet alkalmazott: betűfluencia, folyamatos vagy szabad asszociációk tesztje, számterjedelem, numerikus Stroop-teszt, kártyaosztályozási teszt, fordított számterjedelem és hallási mondatterjedelem.

A kognitív fejlettséget mérő tesztek mellett Román Ilona tanítói és szülői kérdőíves felmérést is készített, amelyek a gyermekek magyar és román nyelvi képességeire, illetve családi hátterére, nyelvi környezetére, magyar és román nyelvhasználatára irányult. Ennek eredményeit ismerteti az ötödik fejezet. A tanítói kérdőív eredményeiből kiderül, hogy a székelyudvarhelyi csoport rendelkezik a legkisebb román nyelvtudással, ami a nyelvi környezetből adódóan várható volt. A csoportok közötti legnagyobb különbség a beszéd és a hallott szöveg megértésében mutatható ki. A szülői kérdőív eredményeiből pedig arra lehet következtetni, hogy ha a gyermeket születésétől fogva egyformán éri mindkét nyelvi inger, az valószínűsíti

a *nagyon jó* román nyelvtudás elérését, azonban nem ez az egyedüli feltétele.

A hatodik fejezet a kutatás eredményeit tárgyalja, a szerző részletesen elemzi a gyerekek kognitív feladatokban nyújtott teljesítményét, az ezt követő fejezet pedig a leírt eredmények értelmezéséről szól. Nézzünk néhány fontosabb eredményt! A kutatásból kiderül, hogy a brassói csoportra jellemző leginkább, hogy egyformán kompetens a magyar és román nyelvben. Jellemzően a nyelvi alapú kognitív feladatokban gyengébben teljesít a többi csoporthoz képest, viszont a nemverbális kognitív feladatokban szignifikánsan vagy tendenciaszerűen jobban. Román Ilona az eredmények alapján arra következtet, hogy a kétnyelvűek megközelítőleg egyformán magasan fejlett kompetenciával kell rendelkezzenek mindkét nyelven ahhoz, hogy a kétnyelvűségnek észlelhető pozitív hatása legyen. A kolozsvári magyar csoportra jellemző a legkevésbé az egyformán magas nyelvismereti szint mindkét nyelvből. A magyar nyelvi alapú feladatokban kevésbé teljesítenek jól a kolozsvári magyar gyerekek az udvarhelyiekhez képest, de a román nyelvi alapú kognitív feladatokban sem mutatnak minden esetben jobb teljesítményt, valamint a nemverbális kognitív feladatok vizsgálata sem mutatott a többi csoporttól szignifikánsan eltérő eredményt. A székelyudvarhelyi csoportra jellemző leginkább az anyanyelvdominancia, az elemzések pedig csak egy esetben mutattak szignifikáns eredményt, miszerint a kártyaosztályozási feladatban gyengébben teljesítettek, mint a brassói gyerekek. A kolozsvári román gyerekek kontrollcsoportként szerepeltek a vizsgálatban, ugyanis ők egyáltalán nem tudnak magyarul. A teljesítményük minden feladatban konzisztens, a többi csoporthoz képest pedig egyik feladat esetében sem született szignifikáns eredmény.

Az eredmények értelmezése kapcsán a szerző kiemeli, hogy ezeket csak fenntartásokkal lehet összehasonlítani más tanulmányok eredményeivel, ugyanis a célja nem az egynyelvűek és kétnyelvűek összehasonlítása volt. „Sokkal inkább az volt a cél, hogy feltárjuk a különböző nyelvismereti szintű vizsgálati csoportok (két)nyelvi kompetenciája és a kognitív képességeik közötti viszonyt. Fontos továbbá hangsúlyozni azt is, hogy a magyar anyanyelvű kísérleti csoportok közül egyiket sem lehet kiegyensúlyozottan magas szinten kétnyelvűnek tekinteni a magyar és a román nyelvi képességeik alapján, ugyanakkor egyiket sem lehet a szó legszigorúbb értelmében vett egynyelvűként kezelni. Inkább azt mondhatjuk, hogy mindhárom csoport javarészt magyar domináns kétnyelvű, akiknek van valamennyi román nyelvtudásuk is, bár természetesen csoportonként vagy akár vizsgálati személyenként különböző mértékű, ki magasabb, ki alacsony-

nyabb kompetenciával” (179). A fejezet további részében a szerző a kétnyelvűségi spektrum modelljei felől közelíti meg a kutatás eredményeit, majd arra a megállapításra jut, hogy – figyelembe véve a gyerekek nyelvtudását és kompetenciáját – mind az additív, mind az integratív modell prediktív lehet a kognitív teljesítményre vonatkozóan.

Az utolsó fejezet nemcsak a kutatás következtetéseit összegzi, hanem számba veszi a kutatás korlátait, további javaslatokat is ismertet, illetve a hasznosíthatóságára is kitér. Az irodalomjegyzéket pedig a melléklet követi, amely a felhasznált kérdőíveket és a kutatásban alkalmazott teszteseteket tartalmazza.

Bár számos kutatás született a kétnyelvű kompetencia és a kognitív képességek összefüggésének vizsgálata céljából, a kétnyelvű előnyre még nincs egyértelmű bizonyíték, így további kutatásokra van szükség annak feltérképezésére, milyen szintű nyelvtudás kell ahhoz, hogy a kétnyelvűségnek hatása legyen a kognitív képességek fejlődésére. Ennek a kérdésnek a megválaszolásához járul hozzá Román Ilona munkája, amely abban tér el a legtöbb kutatástól, hogy nem balansz kétnyelvűeket vizsgál, hanem olyan gyerekeket, akik kulturális és nyelvi kisebbségben élnek. Érdemes lenne folytatni ezt a kutatást, ugyanis a tágabb körű eredmények, felismerések hozzásegíthetnek a román nyelvoktatás módszereinek és tantervének a javításához, valamint egy működőképesebb oktatási rendszer kialakításához.

LÁZÁR LAKATOS ALIZ
Babeş–Bolyai Tudományegyetem